

Te Toa Takitini

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

Name 63.

HASTINGS.

Noema 1. 1926.

KOOTI WHENUA MAORI.

I roto i te ripoata a R. N. Jones, Raro-hekeretari mo te Tari Maori i whakatakoto ai ki te aroaro o te Paremata mo te tau mutu mai i a Maehe 1926 he mea kahi mai enei whakaatu.

"Ko nga moni i utua ki nga Kooti mo nga take i whakahaere-
tia hui katoa £6,791.

Ko nga whenua i hokona atu hui watea 544, te rahi 27,380 nga eka. Nga whenua i rihitia 315, te rahi 30,464, nga eka. Nga whenua kei nga ringaringa o te Poari e whakahaere ana 677,090 eka.

Ko nga moni kei nga Poari e whakahaere ana hui katoa £616,229.

Ko nga whenua i hokona ki te Karauna e 34,247 eka.

Ko nga whenua i hokona ki nga pakeha 23,863.

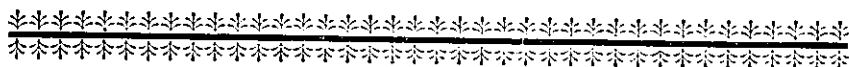
Ko te rahi o te whenua kei nga Maori e pupuri ana i tenei tau, hui katoa 4,198,913. (E wha miriona).

Ko nga Poari kei raro i te mana o tenei Tari e mahi ana, ko te Poari Whakapapa, ko te Poari mo nga take Maori, me te Poari Tiaki o nga Moana o Te Arawa, kamui te pai o a ratou whaka-
haere.

He nui te mihhi mo te whakaatu a nga apiha tatau i te Tominiona, kaore te iwi Maori i te ngaro haere engari kua piki haere to ratou tokomaha.

Ko te tokomaha o nga Maori kua whakapakehatia kei te mau tonu ki te 62. Kaore he Maori i tono kia whakapakehatia ia i te tau ka huri nei.

Tokotoru nga kai whakamamori hou o tenei tau."

He mea Pannu e Rev. F. A. Bennett, he mea ta e te Herald Office,
Tennyson Street, Napier, H.B.

TE TOA TAKITINI.

Te Utu mo te Pepa 10/- i te tau.

Me penei nga reta "Te Toa Takitini," Box 300, Hastings.

484

TE TOA TAKITINI.

Noema 1, 1926.

HINOTA KI NEPIA.

E rua nga hui a te Pihopa me nga Maori anake. I te hui o te 12 o nga ra o Oketopa ka whakahaeretia enei take e mau ake nei:—

KOMITI TUMUAKI O TE TAHA MAORI.

Koinei pea te take hou te take nui rawa o nga take i pa ki te taha Maori anake. Na Hori Tupaea te take nei i whakaara i te Hui o te Hahi i tu ki Mohaka. I hikitia mai i reira ki te Hinota i Nepia nei. Ko nga whakamaramatanga e penei ana: I roto i nga Pihopatanga katoa ka tu ana te Hinota a tau, ka potitia he tangata hei whakatutuki, hei whakahaere hoki i nga mana katoa o te Hinota, ara hei Komiti Tumuaki (Standing Committee), me te noho tonu mai o te Pihopa hei tiimana.

Itemea kei te whakaaroaro te Hahi i roto i te iwi Maori ki tetahi Pihopatanga mo ratou, he mea pai kia timata tonu atu i tenei wa te whakamatautau o te Hahi Maori ki te hapai i etahi o nga tauwhahatanga o nga mahi o te Hahi, a kia noho hoki taua komiti hei ringaringa matau mo te Pihopa mo nga take katoa e pa ana ki te taha Maori motuhake.

I te tawhitiwhiti rawa o nga rohe o tenei Pihopatanga, me te mahara ake ano ki te nui o nga moni e pau mo te haereere ki nga hui a taua Komiti, whakaritea ana, me whakatu kia toru nga komiti nei, kia kotahi mo ia Atirikonatanga. E toru nga rohe Atirikona o tenei Pihopatanga, ara ko Tauranga (tona rohe ko Tauranga ki Opotiki ki Ruatoki, ki Taupo ki Rotorua), Waiapu (timata mai i Te Kaha puta noa ki Tauranga), Haki Pei (timata mai i Nuhaka puta noa ki Tahoraiti ki Woodville).

Ka toru ai enei komiti tumuaki mo ia Atirikonatanga. Ko nga tangata mo taua Komiti, ko te Minita o ia Pariha, me te mangai-reimana kotahi mo ia pariha mo ia pariha. I te timatanga atu ma te Pihopa e whakaingoa nga mangai-reimana hei hoa mo nga Minita. E ngari hei muri i tenei ma nga Hinota Takiwa e pooti.

Ko te hui tuatahi ma ia Atirikona e karanga te ra me te wahi hei tuunga mo te hui. Ka ahei enei Komiti ki te whakahaere i nga take katoa e pa ana ki te ahua o nga mahi o nga

Pariha Maori, ahakoa te taha ki nga moni, ki nga tikanga, ki nga whakahaere ranei. Ma ratou e ripoata atu ki te Pihopa, a kei te Pihopa te tikanga ki te whakatutuki i nga take a te Komiti Tumuaki, ki te whakarereke ranei.

E nga tangata o te Hahi, he taonga hou, he taonga nui rawa tenei kua tukuna mai nei ki a tatou, no reira whakapana te kaha me te mohio ki te hapa tika i tenei mata nui ke e aka mai nei ki o tatou ringaringa.

Ko enei Komiti he komiti tumuaki no te Atihikomatanga. Kei te whakaarohia ano he tikanga e hui tahi ai nga Komiti e toru nei, a koira hei tino Komiti Tumuaki mo tenei o tatou Pihopatanga.

NEHU TUPAPAKU.

I tae mai a Te Karetu Nikera raua ko Tangiora Mohi he patai ki te Pihopa kia whakamaramatia te ahua mo nga Ratana e hiahia ana ki te tana i o ratou tupapaku ki nga mara o nga whare-karakia o te Milingare.

I whakaatu te Pihopa kaore he raruraru mo ratou mo nga Ratana me era atu Hahi mehehea he takotoranga tupapaku taua wahi no o ratou matua o mua iho. Otira kua nga tangata ahakoa o te Hahi, o waho ranei o te Hahi, e haere moatu ka tana i te tupapaku ki tana wahi i whakaaro iho ai. Kia mahara he komiti Hahi to ia Whare-karakia, a ko te Minita te tiamaana o aua komiti, no reira ko te tikanga me whakapa atu ano ki te Minita kia pai ai nga whakariterite, kia takoto pai ai nga tupapaku ki nga wahi e rite ana.

I puta hoki he kupu ma te Pihopa kia kua nga Ratana e whakaaro kei te peia ratou i roto i nga whare-karakia. Kaore he pana mo ratou, ko tona hiahia kia tae mai ratou ki te karakia. Engari ko te tuku atu i nga whare-karakia hei whakameretanga i te karakia Ratana ki roto, kaore tera e whakametin, no reira kua whakatapua enei whare-karakia mo te Hahi o Ingarangi motuhake.

Mo te tono mo nga moni i kohia i te wa kaore ano kia pakaru atu tetahi wahanga ki te whakahaere a Ratana, iwhakaatu te Pihopa, ko era moni i kohia mo nga whakahaere a te Hahi, no reira ka uua te wahi atu i aua moni. Me waiho tera take maana e whakatakoto ki te aroaro o nga roia.

I tu atu a Tangiora ki te mihi ki te Pihopa mo te pai o ana mahi tae noa ki te ngawari o tona wairua ki a ratou. Ko nga uauatanga kei a ratou Maori tonu o Te Pakipaki. Ka mihi atu ano te Pihopa ki a raua me te tangi atu "hoki mai ano ra ki to koutou Whare-karakia, ki to koutou Hahi, te oha a o koutou matua."

(Taria te roanga).

HE WHAKAPAPA NO HAWAIIKI.

He korerotanga i tetahi pukapuka tawhito ka kitea iho te whakapapa e mau ake nei hei tirohanga iho ma nga uri kei Putiki e noho ana.

Na Paerangi ko Matarihia, nana ko Tutapu, nana ko Tama-te-anini, nana ko Ururangi. Na Ururangi ko Karangatai rana ko Tai-ka-here-ata, nana ko Tai-ka-mui, nana ko Tai-wiri, nana ko Uenuku-manawa-wiri, nana ko Mau-hiku-ata, nana ko Rangitauria. Tokotoru ana tamariki, ko Wai-pikari, ko Hinekehu, ko Tai-wiri. Na Hinekehu ko Tamahuki, nana ko Rawhiti-ao, nana ko Rangitauria, nana ko Tauria-matereau, nana ko Matenga, nana ko Uta-ora, nana ko Mete-Kingi-Pactae, nana ko Hoani Mete rana ko Takarangi. No Hoani Mete ko Rangipo, Na Takarangi ko Takarangi H., e noho mai nei i Putiki.

Ko nga tipuna i runga ra no Hawaii, he uri rangatira no era whenua. Ko to ratou na whakatauki tenei:—"Te uri o Hau-nui-a-Papa-rangi, nana i faotao te nuku roa o Hawaii."

TA TIMI KARA, K.C.M.G., M.L.C.

(P. H. Tomoana.)

No te Ratapu te 31 o nga ra o Oketopa ka tanumia a Timi Kara ki Makaraka ki tetahi wahi i ata hoatutia e tona hoa wahine e Materoa, e piri tata atu ana ki te urupa pakeha i reira hei takatoranga mo rana a te wa e pera ai. Tetahi tanumanga tu-ropaku nui tenei, ahakoa he aha te ahuatanga. Nga ahuatanga tangata nga ahuatanga ropu, i pae katonu mai ki te ra i tanumia ai. Kotahi tonu te kupu na ana i whakawhaiti mai te tangata ara ko tenei kupu i whakatangatia e Timi "Tatau Tatau!" Materoa ake tenei kaumatua, hui mai ana te tangata ki te tangata, te hinengaro ki te hinengaro, te iti te rahi, uru atu ana to ratou kaumatua ki roto i te ngakau tangi o "Te Enepaea" ki ona tangata nui na ratou nei i hapai nga kupu tohutohu whakatupuria ake i roto i te "Matapuna" o "Te Ao Pirihini," e auo mai ra tera wahi, tera wahi, ki to taua kaumatua, i hui ai te hunga i maua ki te haere mai ki taua ra. E kila ana i tae ki te tekau mano, nuku atu te hunga i kite i taua kawenga ki te tauu. Nga motoka i taea te whakaaoro i tae ki te 1600 Te wahi i kapi i nga ka i te huarahi i tae ki te wha maero te roa, ara ano te wahi i nga paki, i nga tangata haere hoiiho, i nga tangata haere i raro, ka tika ai kia kila e rima maero te roa. No te ao Maori i tae mai he mangai no nga waka o tona wahanga o tona wahanga o te motu. No Wharekauri Ta Maui Pomare, M.P., K.C.M.G., Minita Mangai o te Iwi Maori, Taranaki Takuta Te Rangihiron, M.D., Tumuaki o te Tari Ora o te taua Maori, Ngati Porou Hon. A. T. Ngata, Raukawa Rere Nekefani, Kurehupo Te Hoeroa Marumaru, Wanganui Takarangi, Heretaunga P. H. Tomoana, Taranaki Te Ua, Hakiwai, Puhara, Kato Nepe, Whenuakura

Nikera, Mohaka Huata, Wairoa Te Haenga, Te Hata, Te Rito, Mahia, Whaanga, Omama, Waikaremoana Kehua, Wharekahika Takuta Wirepa, Whakatohea Kopu, Opotiki Rairi, Whakatane Apanui, Tuhoe Kereru, Wairarapa Turanga Gillies, Hastings Hone Percki, Tokomaru Wiremu Potae, Hiruharama Materoa, Wharepunga Te Kairakau, Whangaokena Reweti Kohere, Hauraki Mere Stewart, Ngapuhi, Mrs. Wood, Uru Davis.

Ko te wahi i takoto ai te tupapaku ko te kaainga tonu i Waikanae, i roto i te paara o te whare kia tata mai ai te pouaru i runga i tona mate. Kaati ko te tangi, haere-a-matua tonu ai tena iwi tena iwi. Ki tonu tetahi wahi o te whare i nga tohu aroha a nga iwi me nga hoa. Ko nga tangihanga i ro teneti i tahi taha i tahi taha o te whare nui. I tae ki te mano nga tangata Maori i hui. No Te Arawa i nuku atu i te waru tekau i tae mai, he hunga whiriwhiri katoa. Te Wharau-a-apanui e whatekau, Ngati Porou 60, Kahungunu ki Te Wairoa 60. Ko nga iwi enei i nui te tae mai. Ko te Arawa i a ia te pohiri ki te urupa me nga tikanga katoa o te tangi i reira. He nui te mihi ki te whakahaere a Tai raua ko Ehau i to raua iwi i reira, kitea atu ana te roimata maori i runga i te mahi a Te Arawa. Ko te whakahaere o te karakia tano i nga pirihii Katorika, a ko nga himene Katorika i a Mrs. Barry me Mrs. Tutepuaki, a ko nga himene mihingare i a P. H. Tomoana. Ko nga poroporoaki i muri i nga waipu i a Hiria (Turanga) me Pera (Te Arawa). Ko te whaikorero i a Mita Tuupopoki (Te Arawa), Kotahi tonu te Ka i uru atu ki te taha o te urupa ko to Taranaki Te Ua. Enei tikanga katoa i raro i a Tutepuaki, koia te kai whakahaere tumuaki. He nui hoki te mihi kia ia me tona ropu ki te kaha me te marama ki te whakahaere tenei tikanga nui, kore rawa i kitea tetahi wahi raruraru o te mahi me nga manaaki i nga iwi ahakoa pakeha Maori raua, rite tonu te manaaki, Ngata ana te ngakanu tangi.

Ko nga tikanga enei o te whakahaeretanga i taua ra. Ko te iwi Maori kia tae ki te urupa i te tahi o nga haora, kaati tae katoa. Ma Te Arawa te pohiri, mana tonu. I te waru tekau, nga wahine me nga tane he kakahu pango watoa me te rau rakau, ko te iwi nui kei raro katoa e noho ana, ko nga hoia pakeha kei nga taha e wha o te talapa e tu ana ko te hunga himene kei te taha o te urupa e noho ana. Ko nga tamariki o Waerengahika Kareti me te ropu atawhai o nga tamariki wahine o Turanga kei te tomokanga atu ki te rupe. Ko te iwi pakeha kei nga taha katoa o te talapa i waho. Ko nga tino hono-tata pakeha o Timi i uru mai ki roto talapa. He roa te wa e whanga ana, a ka tae mai te hunga aino, ka uru mai ki te urupa ka pohiri a Te Arawa. Ka tau te kawhena ki runga i te aino ka noho te iwi nui, ko te ope aino me te whare mate me nga whanaunga tata me nga koea ka tu tonu ka whakahuatia te himene tuatahi "Marana Pa." Ka karakia katorika maori, ka mutu ko te himene "Piko nei te matenga." Ka karakia pakeha, ka himenetia "Nearer my God to Thee." Ka arohia atu te kawhena ki roto i te urupa. Ka tangi te poe "Garland of Flowers." Ka waiputia e nga hoia,

ka poroporeaki a Hiria raua ko Pera "Haerera! Haerera!" Ka waipu tuarua ka poroaki ano "Haerera! Haerera!" Ka waipu tuatoru, ka poroaki ano "Haerera! Haerera! Haerera! Haerera!" Ka tangi te piukara "Last post!"

Ka tangi hoki nga iwi:—

"TIMI TAIHOA—TATAU! TATAU!"

(P. H. Tomoana).

He nui nga putake korero i whakawhitiwhiti ai nga mahara o te hunga i hui ki te ra O Timi. No runga i nga whakamarama a tena iwi a tena iwi, ka kitea nui atu nga painga i pa ki te motu katoa i runga i ana whakahaere me ana tohutohu a i kitea hoki te nei, ara, me kore ake te kaha o Timi ki te arai atu i te whakaaro nui o te pakeha kia whakabohorotia te whakapakeha i te iwi maori penei kua ngaro noatu te haunga ahi. I runga i tena ahua ka tapaina tona ingoa ko "Timi Taihoa". Ka tino tau te nei ingoa ki runga i a ia katahi ano ka haeretia e Timi nga wahi katoa ahakoa kei hea te tangata, ahakoa ranei he aha tauu tangata, ka tukua e ia tana koha, ko tauu tangata iti, rahi ranei, ngakau whaiti ngakau whanui ranei, tangata mohio tangata rorirori ranei, ka hapa i a tana karaihe ka whakanuitia e ia tauu iwi i runga i tenei kupu "Tatau! Tatau!" Ka rauhitia e ia nga ahua tangata katoa, na konei ka tangi te iwi te tangata te koru, te kararehe, nga mea ngokingoki katoa o te whenua kia ia, ka puta i konei nga kupu mamaaki i te aroha o Timi ki te ao, ka ki etahi me mau te tinana kia ia tauu ai, ko etahi ka ki kei ia te kohatu mo Timi. Katahi ka ki etahi ko te aituatanga o Timi na tona haeretanga ki te huruhanga i te kohatu mo tona hoa mo Heriri i nauria nei ko te pungarehu hei kawo ki te urupa ona matua. Katahi ka ki etahi me tuku ko nga pungarehu ma tena iwi ma tena iwi kia rato ai ona iwi i a Timi. I konei ka riri a Matatua me Te Arawa, me etahi ano o nga iwi i hui, ka tu hei pakanga nui ma nga tangata matau i hui nei ki reira. Ka pai hoki te whakarongo a tenei i te Kuare nei.

He hanga mama noa iho te poipoi i nga tikanga o te ao tawhito me te ao hou. Ka ki te ao tawhito kamui taku wetiwheti me enei kupu. Hoki atu ana te roimata i te pehinga atu enei tikanga whakahaehae. I haere mai ahau ki te tangi ki te tangata o te motu o te ao katoa. Tenei mahi whakahouhou! (Ka rere te mere, te taiaha). Mehemea ko nga ra o mua "Ka Tanatia Koutou"! Ko te korero a etahi "Kua oti ke i tenei tangata te wahi hei ranununga mona. Kei au kei tona iwi ake. E ki nei koutou na tona moenga i to koutou ka rangatira to matou matua! Kia mohio koutou ki te whakatakina o rana whakapapa ka kite koutou tata ke to matou matua ki tona hoa ia koutou e korero nei, ko raua he tangane he tuahine tonu! Mehemea kaore te ture penei ko te tinana kia koutou ko te upoko ia ka riro i a matou! Pera i ona tupuna, chara i te tikanga hou tenei, kaore, engari o ona tupuna mai ano, Kaati na te ture ina tatou e noho tahi nei

nga hoa o Timi nga tamariki a Timi i tahi pito o te motu huri noa huri noa te motu tae atu ki tahi pito.

Ka tu nga kai hauu o tetahi wabanga o te ao hou he pai comu a ratou nei rupahu ake. Ka mea ratou "Kaua hei riri. Ko Timi Taihoa tenei. Nona tenei ra. Taihoa e riri kia mutu nga whakamarama. Te nei tangata he awhikaihe. Te marae e takoto nei ia e awhikaihe ana. He mahara ki tona pouaru he mate, koia ka penoi te takoto atu i ro whare. Kei te kitea atu te roimata, te haehae i te kiri mumar. Kua kiten ake kaore he tangata i roto i ana tamariki i mahua ake nei hei rite kia Timi. Tona matauranga tona ahuatanga katoa kua riro atu i a ia. Heoi ano nga mea i mahue ake ko nga kupu i whakapuakina e tona waha. Ko te koha i arohia ai ia e tona tangata e tona tangata kei tona kei tona e mohio ana. Kaore e ilika kia riria tenei kupu e kua nei ko nga pungarehu e toka atu ki ona hoa, kia ngata ai te aroha, ko te mahunga kia riro i etahi kia whi tangata ai ki tona urupa takoto ai. He kupu marumaru tonu enei. E whakawhaiti mai ana i te ao tawhito ki roto i te ao hou, kia ngata ai ana ao e rua. Tena ranei e eke enei korero enei kupu taomaha ki runga i te tangata iti? Na reira kei te kiten atu he roimata i tupu ake i roto i te whatu-munawa o te ngakau tangi

Koia ra te hua o nga mahi, te puu-a-waitanga o nga kupu hohonu a to tatou matua a Timi, he whanuitanga-ringa noa te ora o Te Ao Hou ko te Ao Tawhito ia kua whakarukuruku, na reira ka tae mai te roimata i hangaia mai e "Roto". E hoki tona ki tona kohanga me te hua whakamiharo ki te ra i nehua ai to kontou hoa, to tatou matua, te mokai a Te Moana, te U-rangaea, waka mai a nga Kupu Tohutohu i riria mai i mua, inaianei, a muri ake nei, e Te Kopua-Kamapunga i tawahi atu o Te Moana-nui-a-Kiwa, i waihohia ake ai e Timi enei kupu nui ki roto i nga korero whakapapa o te ao "Taihoa" "Tatau! Tatau!"

Na reira e Te Ao Tawhito, e Te Ao Hou i waimearie ki te kite i tenei ra, i te roimata e heke ana, i runga i te tere o te Ngakau i tihorea e te mumar, i runga i te kupu i rere ki te atamira o tau Timi o ta tona Timi o tana Timi, enei ahuatanga ina whakawhaititia mai, ka kite iho ratou. Ko te tumanako. Ko te whakapono. Ko te aroha e whakatinana ana enei mea e toru, ko te mea nui rawa ia o enei ko "Te Aroha" hei Koha ki Te Pouaru "Tatau! Tatau!"

WHAKANENEKE I Nga Minita.

No te wa o te Hinota ki Nepia ka hui tahi te Pihopa me nga Minita Maori i te Turei te 12 o nga ra o Oketopa. I roto i nga take a te Pihopa ka waihoatia mai ia i tona whakaaro mo nga Minita. Kua puta moke tona whakaaro kia whakamakehia etahi o nga Minita engari na tona awangawanga ki te Pihopatanga o Aotearoa ka hikitia tona whakaaro mo nga Minita. Engari ite mea

kua tarewa tera take i tenei wa, no reira ka mahara ia ko te wa tika tenei hei nekehanga i nga Minita o tenei Pihopatanga.

Ko W. A. Te Waaka kua neke i te Whakarewarewa ki Whakatane.
Ko E. Mohi Eruini kua neke i Whakatane ki Rotorua.
Ko R. Tahuriorangi kua neke i Mourea me te Rotoiti ki Ruatoki.
Ko Te Manihera Tumatahi kua neke i Taupo ki Mourea.
Ko Paora Temuera kua neke atu i Rotorua ki Taupo.
Ko Wharefani Rangi kua hikitia i Ruatoki ki Mamutuke.
Ko Tureia Pahi kua neke i Mamutuke ki Waipawa pariha.

Kia ora nga Minita ka nekehia nei i tenei wa, kia ora ano hoki nga tangata o nga pariha. Kua hei pouiri mo enei nekehanga. He mea pai tonu mo tatou mo nga Minita, he pai tonu hoki mo o tatou pariha te whakawhitiwhiti haere o nga kai hautu o nga mahi. Kei te titiro whanui te Pihopa me ona Atirikona ki nga ora me nga mate o te Pihopatanga katoa. Ko ia kei runga i te tibi o te maunga e noho mai ana e kite tawhiti ana ki tua o nga mae maunga. No reira kua tatou hei awangawanga, engari whakapaua te kaha ki te whakarite i nga hiahia o to tatou tumaki, me te whakahaere kaha i o tatou pariha hou kia tupu ora nga mahi hei paunga mo te iwi, hei whakakororia hoki i te ingoa o to tatou Matua i te wahi ngaro.

HE MIHI KI NGA TAMARIKI KURA.

(Na W. Bird. M.A.)

Ki te Etita.

Tena koe te kiiwhakahaere o te taonga a te iwi Maori ara iu tatou pepa Te Toa Takitini.

E ta, pounitia atu e koe aku kupu whakamihhi mo nga korero papai e mauria haeretia nei e te pepa, otira ko taku kupu whakamihhi mui rawa mau e tuku atu ki a R. T. Kohere mo ana korero i roto i enei pepa ka pahure ake nei, ara mo "Nga Ngahau a te Tangata" me Nga "Kupu Toluunga" a nga pakeha.

Ua au e haereere ana i nga rohe o te Tai Rawhiti, haereere tahi ai maua ko R. T. K. i etahi wa, me te rite tahi o maua whakaaaro mo nga Ngahau a te Tangata.

He mui taku whakamihhi ki te kaha o R. T. K. ki te whakamiori i nga kupu numi a nga Toluunga o te iwi pakeha. Nui atu taku hari i a au e matakitaki nei ki enei hua o nga akoranga o nga kura. Mehemea kaore ia i fae ki nga kura ki nga kareti e kore rawa enei puawai ataahua e kitea i roto i nga tamariki o te iwi Maori. Ko aku mihi kaore ki a ia anake engari ki nga tamariki katoa o te iwi Maori e hopu haere nei i nga matauranga hohonu o te taha pakeha. Kei te mui taku whakamiharo ki te kaha o te tipu haere o nga hua papai o nga kura i wae-nganui i a koutou i te iwi Maori. He tino mea whakamiharo ki ahau.

E te Etitā, ahakoa kua tae ahau inaianei ki te turanga o nga tino kai tiro-tiro o nga kura a te Kawanatanga, kaore rawa i te wehe mai oku whakaaro me toku aroha ki te iwi Maori. Noreira i nui rawa ai taku mihi i a au e matakītaki nei ki nga tamariki o te iwi Maori e fautorotoro atu ana ki nga faumata nunui o te matauranga o te iwi pakeha. Kia ora a R. T. K. me nga tamariki o te iwi Maori. Kia ora hoki fa tatou pepa e taka haere nei i waenganui i a tatou, e unu haere nei i nga whakaaro nunui o fena o fena.

Heoi ano. Na to koutou hoa.

NA MANU.

(Kia ora to tatou hoa rangatira a Manu. Nui atu te whakamahi mou ka eke nei ki tena faumata honore kua taea na e koe. Na tou mohio, marama, pai hoki, i taea ai e koe ena turanga nunui. Otira me ki noake e matou na to turanga hei kai-tiro-tiro mo nga kura Maori i te tuatahi i kitea ai tou pai me tou marama. Kei te hari matou mou kaore nei e wareware ki to iwi Maori. Kia ora e Manu kia nui hoki nga manaakitanga a te Wahi Ngaro ki a koe. Na te Etitā.)

NGA KUPU A TE WHAKATIHI.

HE RANGATIRA NO NGATI POROU.

(Na R. T. K.)

Ko tetahi whakatāuki e whakamātia ana e Ngati Porou ko nga kupu a Te Whakatihī: "E nui e te whakahere, e tau e Tamaiwaho." Kaore a Te Whakatihī i marama ki te korero ara ki toa iwi; he reo ngau. He "e" ki a ia nga mea katoa. Na Mohi Turei i tuku ki Te Pipiwhararua te tononga a Te Whakatihī ki nga Mihimare kia iriiritia ia. I ki atu ia ki te Mihimare, "E haere mai e au, e pirangi e au e te iriiri, e whakapono hoki e au e Ihū Karaiti. E pai e te whakapono e Ihū Karaiti, e takoto noa e au e inaianei e te paenga e taku mōara o Te Pira-hiruhī, e kore e wehi e kore e aha."

I puta he raruraru i waenganui i a Ngati-horowai me Ngati-puāi mo Maunga-whio, he taunga hapuku hei waho o Waipatu. I whakaritea ma te komiti e uiui faua raruraru. Ko Te Whakatihī tetahi o te komiti. I tu te hui ki Te Korotere he kainga no Ngati-horowai. I te taenga ki te marae o te hui ka matakītaki te komiti ki Ngati-horowai e takatu ana ki te patu kai ki te mahi kai ma te komiti; tena ko Ngati-Puāi waimate marae - kua hipoko noake te atarangi o te hinga. Ko te karangatanga o Te Whakatihī, "E! e! E nui e te whakahere e tau e Tamaiwaho." Ko Tamaiwaho he atua, e tau ai, e pai mai ai, ma te nui o nga kai, o te whakahere. I te whakataunga o te raruraru aroha ana e nga atua ko te taha mana nei nga peka momona. I whakahopu a Te Whetu-tawere, te ranatira o Ngati-puāi, na Te Whakatihī faua whakatau, ko toa riringa ka mau ki te huata hei wero i a Te Whakatihī. Kei te tupeke a Te Whetu-

tawere, kei te noho tonu ia a Tamaiwaho, me te karanga. "E ia! e ta! e wetiweti e to rakau. E mate e au e tangihia, e nehua; e mate e koe e taona, e kainga."

Ki te tautohetohe te pakeha mo te riiri whenua, ka pepeha a Ngati-porou. "E nui e te whakahere, e tau e Tamaiwaho." aua ko te pakeha nui fana moni, mona te whenua. He tikanga na etahi pakeha, a na etahi Maori, ko te tangata nui te moni, nui te whenua, ma tena a ratou tamahine.

TE POARI TIAKI O TE ARAWA.

Te Puke.

Oketopa 1, 1926.

Ki te Etita.

Ki te watea to Pepa mau e tuku atu enei torutoru kupu mo runga i te take i runga ake nei. Kia ora.

Tenei kei te whakahe ahau mo tenei Poari o te Arawa kua kahititia nei koi ra nga mema o taua Poari. Ehara taua Poari i te poari i whakaaetia e Te Arawa, kaore a Te Arawa e whakaae ana. Kei te tino he rawa atu tenei poari e tu nei i te poari i whakaaetia a pootitia e Te Arawa. Ko tenei poari na tetahi na etahi tangata noa iho i mahi.

Ko nga tikanga katoa o te whakahaerenga o te pootitanga o nga mema hou mo taua poari na te poari tawhito ano i whakatakoto i mua atu o te ratou mutunga i tukuna ma Te Arawa e whiriwhiri he poari hou. Ko nga tangata e whakatu ana i ratou hei mema hei pooti ma Te Arawa me utu ana tangata i te moni 10s. me nga porokihia na ratou katoa ano i perehi heoi ta nga tangata e hiahia ana he utu atu i taua moni ka uru tona ingoa ki te rarangi o nga tangata kua whakaingoaitia hei mema pootitanga.

I te ra i whakaritea ai hei whakahaere tanga i taua pooti ka whakatuungia Ko te Rev. F. Bennett hei kai whakahaere mo taua pootitanga ko tona hoa ko te Karaka o te Poari ko Raniera Kingi. I oti ano i te poari tawhito te whakarite o nga tangata hei pootitanga ara i penei.

Mo te Ure o Uenukukopako	5
Mo Ngati Pikiao	5
Mo Tuhourangi	3
Mo Ngati Rangitahi	1
Mo Ngati Tarawhai	1

I whakahaeretia te ahua o te whakatu o nga mema i runga i te ahua tanga i runga ake nei. I te mutunga o te whakahaere ka tu ko enei tangata:—

Ko Taiporutu Mitchell, returned unopposed.

Wiremu Ereatara	..	..
Te Uara Rangihoro	..	..
Te Morehu Te Kirikau	..	..
Heketoro Hikairo	..	..
Raureti Mokonuiarangi	..	..
Kepa Anaha Ehau	..	..

E waru nga tuunga i pootitia ara
 Ko Tiakiawa Tahuriorangi
 Mika Aporo
 Te Peeti Hareti
 Aperahama Wiari
 Te Waaka te Rohu
 Taimona Matuba
 H. McPherson, resigned.
 Te Wirihana Tannati, resigned.

Ko nga mema tawhito i hoki i te pootitanga
 Ko Te Peeti te Hareti
 Te Waaka te Rohu

Ka hinga etahi ka tu ko enei
 Ko Kiri Tapihama
 Aritaku Wihapi
 Te Warena Haimona
 Tamehana Gardiner
 Te Wera Loffley
 Matina Hemana. Ko Hemana kaore i te oma

engari ano etahi kaore i tahi ake o ratou pooti ki o era atu i runga ake nei. Ka kitea iho i tino kaha rawa te rerereketanga o nga mema i panuitia nei ki te Kahiti i nga tangata i oti i uru i te reo kotahi o Te Arawa.

E kii ana i te ture o te Poari Tiaki o te Arawa ma te Kawana Tianara e whakatu nga mema. Engari i homai tenei wa ma Te Arawa ano e whakaoti heoi ia te Kawana Tianara he whakaoti. Ko te reo toopu tenei o Te Arawa kua meingatia nei hei memeha noa iho.

He aha ra te Kawana Tianara te whakatu ai ano i te Poari tawhito i te mea kua pau te toru tau ia ratou e tu ana i mohio rawa Te Kawana Tianara ki te kohikohi i era atu kaore nei o ratou ingoa i roto i te ripoata a te Kai whakahaere o te pooti o nga tangata i tu i te pootitanga a Te Arawa.

Nawai a Hemana Pokiha i tohutohu, me Matina Hemana me Te Wera Loffley i tipokatia ai ko enei rawa nga tangata tika i tua atu i etahi o ratou i tu nei i te pootitanga a Te Arawa.

Ko tetahi mea nui i roto i tenei take ko te Taha ki a Pererika Peneti he tangata nui rawa atu tenei ki te whakaaro o Te Arawa ko ia nei te Tianara o tau pooti nana te ripoata i tae e whakatu ana i nga tangata i nuku o ratou pooti i o era atu.

Kua kii nei inaianei ehea i te taputapu. Kua rite tenei ki te whakatauki a te pakoha mekemeke.

"He meke ki raro o te tatua" he patu mai i te kohamo. E hoa kei te tino mahi nui nga tangata i mate i runga i tenei mahi ki te whai ki tae ratou ki te kaupapa o te whakirereketanga o te ripoata a te Kai whakahaere o te pooti, kua tae tetahi o ratou ki tetahi roia mo tenei take.

Kaore i taia tenei take ki te kua e tukua ki tetahi pepa hei whakaputanga mo te ngakau pouri mo tenei tikanga he.

Ko tenei take e hara i te Kawana Tianara

Kua puta hoki ki konei tenei korero na "Na te Kawana Tianara i kite."

He pai tonu kia au ko wai ma hei mema mo te Poari o Te Arawa, engari kua i tenei tu ahua kua whakatakototia ake i runga ake nei.

Tena koe

Na to hoa

FAIR PLAY.

TE POARI O TE ARAWA.

Na te Etita.

Kua perehitia i runga ake nei te reta a tetahi o nga uri rangatira o Te Arawa, a he tangata i ata kurangia, he mara hoki ki te titiro i nga take nunui. Kaore he take e huna ai tona ingoa ki raro i te kupu nei na "Fair-play". Na te nui o tetahi wahi o tana kaupapa e kawe nei i perehitia ai tana reta. Noreira kua nga mema o te Poari e pouri mo tenei reta ka panuitia nei.

I roto i te ripoata o nga meneti o te Hui i tu ki Ohinemutu i te 2 o nga ra o Aperira (tirohia p 392 o te pepa o Mei) ko te kupu whakaotinga o taua ripoata e penei ana: "Me whanga ki te rarangi o te Kahiti ka mohiotia ai te tuturutanga o nga mema kua tu. Etita." I whakapiria ai tenei kupu ki te ripoata, he mohiotanga no te Etita, ahakoa kua tau ta te iwi, ko te reo whakamutunga ko te Kawanatanga. Ka taia noatia atu e te Kawana te uki katoa etahi ranei, o nga ingoa a te iwi i hoatu ai hei whiriwhiri mai maana. Noreira me ata tiroiro ano tatou a Te Arawa ki tenei ahuatanga. Akuanei mounou noa iho ai ta tatou mahi nui ki te pooti i o tatou mema, a ka haere mai nga apiha a te Kawanatanga ka patupatua a tatou tangata i whakatuai.

Ki toku whakaaro he pai mehemea ka taia te whakatikatika o tenei ahuatanga. Ki te kore, tena e waiho hei take whakamae i waenganui i nga hapu o Te Arawa, hei take whakawehewehe hoki. He maha nga poari a te Kawanatanga e tu nei, ko etahi o nga mema na te Kawanatanga i whakaingoa ka tu. Kaore he pooti mo ratou. Ko etahi o nga mema o taua poari na nga ropu o aua mahi i pooti ka tu. I te tuunga o te taone poari o Rotorua i mua, he mea pera te whakatu i nga mema. He aha te he o te whakarite kia tekau-ma-rua nga mema mo te Poari o Te Arawa, a ko te hunga tokorima ma te Kawana e whakaingoa, ko te hunga tokowhitu ma te iwi e pooti, a ko tetahi tonu o nga mema a te Kawanatanga hei Tiamana mo te Poari. Kaati ra aku whakamaraua i konei.

E aku rangatira o te Poari ata whakairopaitia ta tatou taonga. Kua hei waiho hei take korero kinotanga ma etahi o

nga rangatira o tatou hapu. Ki te peneitia me taku e whakaatu nei ki taku mohio tena e takoto pai nga hapu katoa o Te Arawa. Heoi ra, kia ora te Waka, kia kaha hoki tena tena ki te hapai i tana hoe i tana hoe, i te mea ko to tatou kaha i enei wa, ehara i te kaha takitahi, engari he kaha takitini.

Ma te Atua e arahi pai te waka o Te Arawa.

THE MERCHANT OF VENICE.

TE TANGATA WHAI-RAWA O WENITI.

(He mea whakahaori o P. Te Hurinui.)

Whakamarama: Ko te tangata nana i tuhituhi tenei korero pakiwaitara ko Wiremu Hakipia tona ingoa, a he tino tohunga no te Ingarihi mo te mohio ki te whakatakoto korero ataahua, me te mau hoki i a ia o nga korero nunui o te reo Ingarihi. Kua taunga tatou te iwi Maori ki etahi o ana korero itemea kua oti etahi o ana kupu nunui te whakamaori e to tatou hoa e R. T. K. Otira katahi ano ka oti te whakamaori o tetahi o ana korero pakiwaitara mai i te timatanga tae noa ki te mutunga. Ko enei tu korero e ingotia ana e te pakeha he punei, ara "play." Ko te tangata nana i whakamaori ko P. Te Hurinui, ko tetahi o ona ingoa ko Jones, ko te tiamupiana i te whakataetae tenihi a nga Maori i tu ra ki Rotorua i te marama o Aperira i te tau nei. He maha nga wahi o te purei nei, me nga kitenga i tena wahi i tena wahi. Tena e ahua tanhou ki te Maori tuturu te mabi nei, otira kei te mohio nga tamariki kua tae ki te ono o nga turanga o roto i nga kura. Kua hei hoha ki te korero tonu kia tino marama ai. He tino tohunga no te ao katoa te tangata nei a Hakipia. Kua tono te Etita ki a Mr. W. A. G. Penlington, M.A., tumuaki o te High School o Heretaunga nei kia whakamaramatia mai e ia te tikanga o tena wahi o tena wahi, kia marama ai ki te hinengaro Maori.

Nana enei whakamarama:—I whanau a Hakipia i te tau 1564, a i mate i te tau 1616. Ka neke atu i te toru rau nga tau o te tuhituhinga i tenei korero, e kii nei ko "Te tangata whai-rawa o Weniti."

WAHI I. Kitenga tuatahi.

Ka tutataki erahi hoa ki nga tiriti o tetahi taone ko Weniti te ingoa. Kei reira e korero haere ana. Kei roto i taua hunga a Patanio raua ko Anatonio etahi tino tangata o te korero pakiwaitara nei. Ka whakaatu a Patanio i tana raruraru ki a Anatonio, ara ko tana raruraru he nama moni e kore rawa e taea e ia te whakarite. Kei te kaha rawa tana hiahia moni kia pai ai tana whakatata atu ki tetahi wahine e arohatia nuitia ana e ia, ko Potia te ingoa, he wahine rangatira, he wahine ataahua, a e tino kaha ana tana hiahia kia riro mai a Potia i a ia hei wahine tuturu maana. Ka whakaatu a Anatonio i tana whakaae ki te tuku moni atu ma Patanio, engari kaore rawa ana moni. Ko ona rawa he kaupuke me nga taonga kei roto i aua kaupuke, engari kei te moana katoa e haere ana. Otira kei te whakaae tonu ia ki te nama moni mai ma Patanio mehemea ka kitea he tangata e whakaae ana ki te tuku moni mai ki a ia.

TE TANGATA WHAI-RAWA O WENITI.

Nga tangata kei roto i tenei korero paki—

Nga ingoa:—

Te Tiuka o Weniti.

Te Piriniha O Morako, Te Tiuka o Aperakona: He Tangata e whai ana ki a Pohia.

Anatolio: Te tangata whai-rawa o Weniti.

Patanio: He hoa no Anatolio; e whai ana hoki ki a Pohia.

Haranio, Hararino, Karatiano: He hoa enei no Anatolio me Patanio.

Rorenato: He tangata e whai-a-ipo ana ki a Tiehika.

Hairoka: He Hurai.

Tupara: He hoa no Hairoka; he Hurai ano.

Ranaharoto Kopo: He tangata whaka hanga-reka; he pononga na Hairoka.

Kopo Kaumatua: Ko te papa o Ranaharoto Kopo.

Tarerio: He karere mai no Weniti.

Renato: He pononga na Patanio.

Paratata, Tipano: He pononga enei na Pohia.

Pohia: He wahine puhi whai rawa hoki.

Nerita: He hoa no Pohia.

Tiehika: He tamahine na Hairoka.

Nga kainga: Kei Weniti i etahi wa, kei Peremona, te kainga o Pohia, i etahi wa.

WAAHI TUATAHI.**Kitenga tuatahi.**

Kei Weniti—kei te huanui.

(Ka putamai ko Anatolio, ko Hararino, ko Harano.)

Anatolio: Tuturu, kaore rawa ahau e mohio ana he aha ahau e pouiri nei:

Tenei te whaka-ngoikore nei i ahau, e ki ana koe kei te peehi hoki i a koe:

I pewhea ra i mau ai ki ahau, i kitea ai, ara i tupono mai ai.

He mea hanga ki te aha; i whanau ki whea.

Ko enei mea me ako ano ki ahau.

I te whaka-hanga-kore whakaaro, ngoikore hoki i ahau—

He mahi nui ka mohio ahau ki ahau ano.

Hararino: Kei runga o te moana o whakaaro e whiuwhiu ana:

Kei reira, kei o kaupuke e paroha haere ra nga heera;

Ano he tangata whai-rawa e haere ana i te huanui o te moana.

Kei te titiro whakataha ki nga kaupuke kopikopiko noa;

E tuohu atu ana, e whakanui atu ana ki a ratou.

Ina pahemo ake ratou, ano e kawhakina ana e o ratou parirau-i-tuia.

Haranio: He pono, e pa, mehemea nooku era rawa kei ta-whiti.

Te waahi nui o oku whakaaro kei oku hiahia i paunamao;

Ko ahau tera e momotu nei i te rau o te taru.

Me te rapu i na whea mai te hau e pupuhi;

Ko ahau ra tera te rapu i nga pukapuka.

Mo nga waahi tauranga waka, waahi uunga waka me nga huanui o te moana;

Otira i nga mea katoa e mohiotia e ahau hei aitua-tanga mo oku nei taonga.

I runga i te awangawanga e whakapouri ana i ahau.

Hararino: Te hau e whakamatao nei i aku kai, he whakamamae hoki i ahau;

Ina ra ka mahara ake ahau ki nga mate huhua i te tupuhi ina tupono ki te moana.

Kaore he haora e pahemo kia kore ahau te whakaaro ki nga haupapa, me nga waahi papaku—

Te whakaaro hoki ki taku waka e whakatitaha ana ki te mate;

He haere ranei naaku ki te karakia, ka kite tonu ahau ano nga kohatu tapu o te whare.

He toka tu moana e hahae ana i nga taha o tooku waka;

Kei te maringi nga taonga utunui ki te wai—

Ka horahia ai hei te hiraka he kopaki mo te moana

Otira, tera ahau te awangawanga tonu;

Penei ai—inaianei pea he tangata rawakore ahau.

Ka whai ahau ki enei whakaaro kaore ranei ahau e pouiri?

Hei aha ra i koreroatia ai; kei te mohio ahau.

A Anatonio kei te pouiri i te whakaarotanga ki ana taonga.

Haranio: Kaati ra mata he wahine tau e prohu ana.

Anatonio: E kao, kao!

Haranio: E ki kaore hoki ra i te aroha; kaati, me ki kei te pouiri koe.

Notemea, kaore koe i te hari;

He mea takoto noa hoki, mehemea me kata koe.

Me tupeke haere, me te karanga kei te hari koe;

Notemea kaore koe i te pouiri.

Katahi hoki ra; e hanga ana e te Atua etahi tangata tauhou i etahi wa.

Etahi he titiro kau na nga kanohi, he kite kau i te tangata whakatangitangi

Ka waiho hei take e kata ai; ano he kaka.

Ko etahi, ano he winika te ahua o nga kanohi, e kore, e pakiri nga niho ki te kata.

Ahakoia ki mai a Neha he korero tenei e tika ana hei katanga.

(Ka puta mai ko Patanio, ko Roreneto, ko Karatiano.)

Haranio: Tenei te haere mai nei a Patanio.

To whanaunga uri-rangatira.

Ko Karatiano me Roreneto, tenei te haeremai nei.

Hei konei ra e te hoa

Ka mahue ake koe i a maua ki nga mea totika hei hoa mou

Hararino: Tera ano ahau te mau iho kia mama rano e whakaaro i ahau;

Mehemea ra kaore enei hoa rangatira i tupono mai.

Anatonio: To korua nei raruraru kei te tatari mai i a korua

Tangohia i tenei haora hei whakatutuki i tera waahi.

Hararino: Hei konei ra, e pa ma.

Patanio: E hoa ma—korua, mo awhea tatou nari tahi ai ano? Ki mai ra awhea?

Kei te tauhou haere rawa atu korua; Kei penei tonu atu ra

Hararino: Ma maua e whakarite o maua nei hiahia kia tu pono ki te wa e watea ai koe.

(Ka puta a Hararino me Haranio.)

Roreneto: E taku ariki Patanio, kua kitea nei e koe a Anatonio

Ka waiho iho korua e maua.

Engari i te wa ote kai, e inoi atu ana ahau, kia mahara tonu koe ki te waahi hei tutakitanga mo tatou.

Patanio: E, kore tena e wareware i ahau.

Karatiano: Kaore i te pai to ahua e pa, Anatonio,

Kei te nui rawa to whakaaro ki nga mea o tenei ao.

He mea ngaro noa ia nga mea i utua ki nga taunahatanga o te ngakau.

He pono taaku e mea atu nei, he mea tauhou te rereketanga o to ahua.

Anatonio: Te ao ki ahau, e Karatiano, ko te ao nei ano;

Ara, ko te marae tenei hei mahinga ma ia tangata ma ia tangata i tana mahi.

Ko te waahi ki ahau nei ko te pouri anake.

Karatiano: Waiho ki ahau ko nga mahi hanga reka;

Ara me waiho ma te minamina me te kata e hari mai te kuwhewhetanga ki te kanohi.

Pai ke ma te waina ahau e whaka-puke,

I te riro o taku manawa ma te aue i te pouri e whakanatao.

He aha te tangata e wera nei ona toto i roto i a ia,

Kia whakarite i a ia ki tona tupuna i hanga nei ki te kohatu?

Kei te moe ia i a ia e oho ana; ka mutu ka ngooki haere i te pouri o te ngakau.

Na runga ra i te ngakau kore e tatu!

Whakarongomai, ehoa Anatonio—

Kei te aroha ahau ki a koe, ko taku aroha tenei te korero atu nei.

Tera etehi tangata; o ratou kanohi ko te rite kei nga puna wai te takoto whaka-keke,

Ka pupuri tonu i te ahua kotahi;

Ko te take e whakakakahu ana i ona whakaaro; ara, o te matauranga, o te hohonutanga me te whakakake!

Ko wai koia e ahei te ki mai 'Ko ahau te Tino Tohunga a ka tuhera ana aku ngutu kaua he kuri e pahu.'

Aue, e Anatonio, kei te mohio tonu ahau ko era anake nga mea e kiia he matau.

Ara, ko ratou ma kaore nei e nui te korero; engari mehemea he tupono korero ka puru o taringa:

Mehemea he rongou i a ratou, ka ki koe he porangi o ratou teina.

Maaku ano tenei hei korero tenei ki a koe a tetehi wa.

Engari, kaati ra te hii ki tena moumu Whaka-taunaha-ngakau.

Kaati i enei he korero whakapohehe ma tenei poauau—

Me haere tauu, ehoa Roreneto—hei konei ra mo tenei wa.

Maaku hei whakamutu aku korero tohutolu i muri o te kai

(Taria te roanga).